

Uticaj sovjetske doktrine na našu teoriju države i prava

Prof. dr Stevan Lilić

U poslednje vreme, stručna i opšta javnost kao da sve više dovodi u pitanje ugled i učinak naše pravne nauke. Od opšte pojave neprimenjivanja zakona, preko konfuzije oko procedure donošenja novog ustava, pa sve do pitanja odnosa prava i politike. Imajući to u vidu, posebno u odnosu na ideju vladavine prava i demokratije, daćemo kraći osvrt na sovjetski uticaj koji je oblikovao **osnovne premise** na kojima čak i danas počiva naša teorija države i prava.

Uticaj **sovjetske teorije države i prava** na našu pravnu doktrinu prisutan je u radovima mnogih naših autora, pre svega u radovima univerzitetskih profesora prava. Međutim, nigde ovaj uticaj nije tako očigledan i neposredan kao u radovima akademika i profesora prava **Radomira D. Lukića**. To se posebno odnosi na njegove radove i udžbenike iz oblasti teorije države i prava, kao i na udžbenike za predmet Uvod u pravo. Od prvih izdanja ovih udžbenika, uz razne modifikacije, zadržana su shvatanja i formulacije koje na ubedljiv način govore o tome da tzv. sovjetska doktrina čini okosnicu njegove koncepcije o državi i pravu. **Shvatanja o klasnoj suštini države i prava** profesora Lukića imala su i snažan i neposredan uticaj na autore u drugim pravnim oblastima (na primer, na radove u oblasti upravnog prava). Tokom više od četiri decenije, osnovne marksističko-lenjinističke premise o klasnoj suštini države i prava profesor Lukić izložio je u oko 30 raznih izdanja svojih udžbenika koji su bili polazna tačka u osnovnom obrazovanju više od **40 generacija naših pravnika**.^[1] **Nota bene:** Na Pravnom fakultetu u Beogradu poznati amfiteatar "Petica" sada nosi naziv "**Amfiteatar Radomir D. Lukić**", a u osnivanju je i posebna **Fondacija "Akademik Radomir Lukić"** (<http://www.ius.bg.ac.yu/rukovodioci.htm>)

Osnovne postavke profesora Lukića počivaju na **sovjetskoj doktrini klasne (represivne) suštine države i prava**. U ovom pogledu nedoumica nema, jer to jasno proizilazi iz stavova samog profesora Lukića (Teorija države i prava I & II, 1953-54): "Sve do sovjetske prave književnosti nema **nijednog** sistematskog marksističkog dela u oblasti teorije države i prava." (...) "Shodno tome, materijalističko-

dijalektički metod se može izjednačiti sa naučnim metodom, jer je to **jedno isto**." (...) "Država je organizacija s **monopolom fizičkog nasilja**." (...) "Država je oruđe pomoću koga u krajnjoj liniji vladajuća klasa održava svoju vlast, bez koga ona ne može." (...) "Videli smo da je **pravo oruđe za zaštitu klasnog interesa** vladajuće klase."^[2] Uporedi: Radomir D. Lukić, *Teorija države i prava, I - teorija države*, Univerzitet u Beogradu, "Naučna knjiga - izdavačko preduzeće Narodne Republike Srbije, Beograd, 1953, str. 48, 155, 159, kao i Radomir D. Lukić, *Teorija države i prava, II - teorija prava*, Univerzitet u Beogradu, "Naučna knjiga - izdavačko preduzeće Narodne Republike Srbije, Beograd, 1957, str. 53-54.]

Nakon izdvajanja nastavnog programa za predmet "Teorija države i prava" za potrebe posle diplomskih studija, profesor Lukić, izdaje "**stalni univerzitetski udžbenik**" za redovne studije prava pod naslovom "Uvod u pravne nauke" (1960). U udžbeniku nema predgovora, ali se iz odgovarajućih delova teksta vidi da shvatanja profesora Lukića u vezi sa metodom i klasnom suštinom države i prava ostaju **ista**. "Takav, najopštiji naučni metod, koji se primenjuje u svim naukama - iako razume se, s različitim modifikacijama u svakoj od njih - jeste dijalektičko-materijalistički, odnosno **istorijsko-materijalistički metod**." (...) "**Klasna suština države i prava**. Tako smo utvrdili da je sredstvo za održavanje jedinstva društva koje je razdirano klasnim sukobom (i pre svega sukobima u samom procesu proizvodnje) **nasilje**, koje se sprovodi pomoću države i prava." (...) "**Država** je organizacija koja raspolaže **monopolom za fizičko nasilje**, odn. suverenom vlašću, i koja služi za održavanje onog načina proizvodnje koji je **u interesu vladajuće klase**. **Pravo** je skup društvenih normi koje je sankcionisano državnim **aparatom za nasilje** i koje služe za održavanje onog načina proizvodnje koji je u interesu vladajuće klase." ^[3] Uporedi: Radomir D. Lukić, *Uvod u pravne nauke*, Univerzitet u Beogradu, Zavod za izdavanje udžbenika Narodne Republike Srbije, Beograd, 1960, str. 20, 55, 61.]

Ove stavove profesor Lukić zadžava "do kraja", što se, između ostalog, vidi i iz "Napomene" profesora Lukića za jedno od poslednjih mnogobrojnih izdanja svog udžbenika "Uvod u pravo" za prvu godinu pravnih studija. U ovoj Napomeni, profesor Lukić ističe da su "izostavljani oni delovi udžbenika koji su postali **nepotrebni** s obzirom na isčezavanje socijalističkog sistema". Međutim, kao što se takođe može videti, to što je došlo do "**isčezavanja socijalističkog sistema**", nije značilo da je došlo i do "isčezavanja" stavova profesora Lukića u pogledu klasne suštine države i prava. **Naprotiv**, oni i dalje u nepromenjenom obliku ostaju okosnica njegove koncepcije. Tako, profesor Lukić (Uvod u pravo, deseto izdanje, 1993) piše: "Država je organizacija koja raspolaže monopolom za **fizičku prinudu**, odnosno suverenom vlašću, i koja služi za održavanje onog načina proizvodnje koji je u interesu vladajuće klase. Pravo je skup društvenih normi koje su sankcionisane **državnim aparatom prinude** i koje služe za održavanje onog načina proizvodnje koji je u interesu vladajuće klase." [(4) Uporedi: Radomir D. Lukić, *Uvod u pravo*, deseto izdanje, Naučna knjiga, Beograd 1993, str. 13, 63.]

U **inostranim istraživanjima** o uporednim svetskim pravnim sistemima posebno se naglašava da **sovjetsko pravo** "nalazi svoj kompas u marksističko-lenjinističkoj ideologiji". Tako, recimo René David i John Brierley (*Major Legal Systems in the World Today*, 1985) ističu sledeće: "U suštini, sovjetsko pravo **nema za cilj uspostavljanje vladavine poretka** (rule of order) time što bi utvrdilo principe za rešavanje spornih situacija. Pre svega, to je sredstvo za promenu, i u tom smislu za usmeravanje društva ka idealu komunizma, van čijih okvira nema istinske slobode, jednakosti ili moralnosti. Pravo je u osnovi sredstvo u rukama vladajuće klase." (...) "Lideri i pravници Sovjetskog saveza, sa druge strane, našli su svoj **kompas u idelolgiji** marksizma-lenjinizma; sudije, upravni službenici i građani imaju sigurne smernice u tumačenju zakona. Sovjetsko pravo, dakle, nije kao

ostala prava; očigledno je da se njegovo proučavanje ne može odvojiti od marksističko-lenjinističkih doktrina, koje mu određuju cilj i usmeravaju razvoj, tumačenje i primenu."[(5) Uporedi: René David, John E.C. Brierley, *Major Legal Systems in the World Today*, Third Edition, Stevens & Sons, London, 1985, str. 176-177.]

U tom kontekstu i pojedini naši pravni pisci ukazuju na karakter tzv. sovjetske doktrine o državi i pravu. Tako, profesor Andrija Gams (Shvatanje Stučke i Pašukanisa o pravu i državi, 1967) piše: "Prema staljinističkim pravnicima, sovjetsko pravo je specifično drugačije od buržoaskog prava. (...) "Za njih pravo **nije pravilo ponašanja**, već pre svega **odnos vlasti**". [(6) Uporedi: Andrija Gams, *Shvatanje Stučke i Pašukanisa o pravu i državi*, "Pola veka sovjetske republike", Arhiv za pravne i društvene nauke, br. 3-4, 1967, str. 237, 233.]

Ipak, čini se da je opštu ocenu o "marksističko-lenjinističkoj teoriji države i prave" najpreciznije formulisao Milovan Đilas (*Nova klasa*, 1957, 1990) kada ističe: "Sama komunistička teorija države, koju je razradio Lenjin, a dopunjavali Staljin i drugi, pogoduje totalitarnoj diktaturi partijske birokratije". (...) "Lenjin je državu sveo na silu, tačnije rečeno: na **organ nasilja** kojim se služi jedna klasa radi ugnjetavanja druge klase." (...) "Zbog toga protivrečja, zbog neizbežne i stalne potrebe komunista da državu tretiraju ako i ne isključivo, a ono pretežno kao organ nasilja, komunistička država **nije mogla i ne može da postane pravna država**..."[(7) Uporedi: Milovan Đilas, *Nova klasa* (1957), Narodna knjiga, Beograd, 1990, str. 83, 85-86. Koristimo priliku da podsetimo da je "Nova klasa" svrstana među "**100 najuticajnijih knjiga posle Drugog svetskog rata**" - izvor: The Times Literary Supplement, Oct. 6 1995 (kao i da su bez osnova pokušaji i prozivke kojima se u nekim izjavama za štampu dovodi u pitanje njena autentičnost)].

O AUTORU

Stevan Lilić je izabran za redovnog profesora na Pravnom fakultetu u Beogradu 1997. godine. Rukovodi nastavom na redovnom i posle diplomskom studiju iz predmeta Upravno pravo, Posebno upravno pravo, Nauka o upravljanju, Pravna informatika i Pravo zaštite čovekove okoline. Objavio preko 300 naučnih, stručnih i drugih radova, članaka i monografija u domaćim inostranim stručnim i naučnim publikacijama.

E-mail slilic2@yahoo.com

